

[Espeleologia]*

EN UNA DE LES NOSTRES eixides per les terres altes del Maestrat vam fer alguns treballs vora la ratlla de Terol i, com ja de temps teníem dades sobre algunes cavitats considerades importants, no vam resistir la temptació de comprovar-ho.

De la cova Negra, la primera que vam visitar, ens havien parlat molt bé: gran extensió, gos que esta molts dies sota terra, etc. També teníem esperances que es tractara d'un antic habitat prehistòric. Açò darrer era l'única veritat però, com passa amb totes les cavitats aprofitades en ramaderia, els nivells arqueològics han estat trets amb el fem. Els únics testimonis que hi restaven eren alguns trossets de ceràmica, inaprofitables. La cavitat, de totes maneres, és interessant, amb abundància de formes erosives per totes bandes i una probable seguida coberta pels sediments.

A continuació prospeccionem la zona, molt abundant en cavitats menudes. En visitem una prou gran, molt ben situada i orientada, de parets molt fumades però buida de restes. Al sostre es visible una fractura, probable origen de la cova i actualment punt d'aportació d'aigües, que circulen per la saleta.

Passem després a recórrer les balmes que s'estenen a mitja altura, erosionades sobre un estrat, per tot un cingle als voltants del masico del Gordo. Són visibles de lluny i molt característiques i conegudes. El primer problema que ens presenten es pujar, puix allò esta alt i les parets no abunden en preses. En una terrassa que hi ha al davant d'una zona del pany roquer hi ha un parat, prova de l'existència d'un pujador prou senzill, que localitzem darrere una llenca de roca apegada al cingle. Totes les cavitats són semblants i la més fonda no passarà els 4 metres. Després intentem la pujada a l'altra zona més difícil. Hem de fer escalada lliure i, malgrat el poc pràctics que ara estem, ho aconseguim. Les cavitats són idèntiques a les ja visitades, potser una d'elles un poc més fonda. I encara n'hem de deixar unes per vore, ja que cal utilitzar claus i cordes i no en tenim.

L'endemà fem una escapada a un punt més llunyà de la nostra base: l'avenc de la torre Belenguer; la torre és una edificació massissa possiblement del XVII, amb afegitons posteriors, situada sobre un pla voltat de cingles que domina el Montlleó.

Som amablement acollits pels masovers que, després d'una estona vora la llar, ens acompanyen a la boca de l'avenc, situat uns 5 minuts al nord del mas. L'entrada és impressionant, de forma semicircular, com mig embut gegant. Per a baixar cal utilit-

---

* Publicat sense títol a *L'estel*, 1, (3a època), maig de 1969.

zar una corda, amb un tram en buit, i quedes sobre la part superior del con detrític, que s'esten per una sala gegantesca. Escampades sobre el pedregam i entre els blocs hi ha gran quantitat de d'ossamentes i restes encara en descomposició, d'animals. Una vertadera col·lecció d'esquelets d'animals domèstics: vaques, mules, porcs, cabres, ovelles, etc. De temps l'avenc ha estat l'albelló on han desaparegut la major part de les despulles del bestiam del contorn. Això, contrari a les més elementals normes de salubritat, és tan corrent que sembla normal. Els casos poden contar-se per centenars, sense més base que la ignorància dels autors. ¿Qui té la culpa? En un país on sempre s'han preferir les mides punitives a les didàctiques, senyalar uns culpables no és gens difícil.

Fem una baixada prou ràpida, per a fugir de l'ambient pestilent del peu de la vertical d'entrada. Entre uns blocs localitzem uns passos per on profunditzem. L'ambient és humit, amb zones fangoses i blocs relliscosos, pobres de preses, però prompte ens trobem davant dels tolls, motiu de la nostra visita. El primer, petit, es un *gours* format sobre un amuntegament de blocs que formen el sostre de la sala inferior. Contra una de les voreres trobem unes formacions molt rares, blanques i lluentes, en forma de pila de telles irregulars. Un poc més avall trobem les darreres petjades de la gent que ho han visitat abans. Ens havien parlat d'un gran toll, però degut a la seca, el nivell està 2 metres sota el normal. Així que ens trobem dins del gran embassament que abans aturava el pas. El sòl, estalagmític, és blanc, molt fràgil, format sobre argila i en avançar s'enfonsa sota els nostres peus, marcant el nostre pas per la saleta. Entre els blocs resta aigua. Unes colades amb un laminador al damunt és l'única seguida possible. El company s'arrossega sobre el sòl humit i un *gours* d'aigua gelada, que el deixen tot mullat. Allò s'estretís, sense possibilitat de pas.

Prenem alguna dada del més interessant que presenta la saleta. En un racó se sent la remor d'un dollet intermitent, irregular, molt curiós. Al sostre unes estalactites primes, inclinades totes en la mateixa adreça. En són uns quants conjunts, allunyats els uns dels altres i situats a la mitat esquerra de la sala. Prenem la inclinació d'una d'elles, que és de 70° o sia de 30° d'angle amb la plomada. A l'altra mitat de la sala les formacions són més gruixudes, pengen verticals i alguna presenta a l'extrem inferior un trosset lleugerament inclinat. Intentem donar una explicació però no resulta fàcil. Potser sia degut a una circulació d'aire provinent del laminador, que esta encarat cap a les formacions inclinades. També pensem en una possible inclinació del sostre, al cedir l'enorme bloc però una observació de les altres formacions que les acompanyen ens convenç que no és així.

La temperatura ambient es de 10°, idèntica a la de l'aigua dels tolls.

De retorn a la superfície prenem algunes dades sobre desnivells, que ens donen una profunditat total de 50 metres.

En la superfície ens troben amb una temperatura de poc més de 3° que, mullats con anem ens fa retirar-nos ràpidament cap a la masada, a buscar la proximitat de l'abellidora llar que havíem deixat unes hores abans.

ESPELEOLOGIA

per Josep Lluís Viciano (1966)

En una de les nostres eixides per les terres altes del Maestrat vam fer alguns treballs vora la ratlla de Terol i, com ja de temps, teníem dades sobre algunes cavitats considerables importants, no vam resistir la temptació de comprovar-ho.

De la Cova Negra, la primera que vam visitar, ens havien parlat molt bé: gran extensió, gos que està molts dies sota terra, etc. També teníem esperances de que es tractara d'un antic hàbitat prehistòric. Açò darrer era l'únic veritat però, com passa amb totes les cavitats aprofitades en ramaderia, els nivells arqueològics han estat trets amb el fem. Els únics testimonis que hi restaven eren alguns trossets de ceràmica inaprofitables. La cavitat, de totes maneres, és interessant, amb abundància de formes erosives per totes bandes i una probable seguida coberta pels sediments.

A continuació prospeccionem la zona, molt abundant en cavitats menudes. En visiten una prou gran, molt ben situada i orientada, de parets molt fumades però buida de restes. Al sostre és visible una fractura, probable origen de la cova i actualment punt d'aportació d'aigües, que circulen per la saleta.

Passem després a recórrer les balmes que s'estenen a mitja altura, erosionades sobre un estrat, per tot un cingle als voltants del Masico del Gordo. Són visibles de lluny i molt característiques i conegudes. El primer problema que ens presenten es pujar, puix allò està alt i les parets no abunden en preses. En una terrassa que hi ha al davant d'una zona del pany roquer hi ha un parat, prova de l'existència d'un pujador prou senzill, que localitzem detràs una llença de roca apegada al cingle. Totes les cavitats són semblants i la més fonda no passarà els 4 metres. Després intentem la pujada a l'altra zona més difícil. Hem de fer escalada lliure i, malgrat el poc pràctics que ara estem, ho aconseguim. Les cavitats són idèntiques a les ja visitades potser una d'elles un poc més fonda. I encara n'hem de deixar unes per vore, ja que cal utilitzar claus i cordes i no en tenim.

L'endemà fem una escapada a un punt més llunyà de la nostra base: l'avenc de la Torre Belenguer. La Torre és una edificació massisa possiblement del XVII, amb afegitons posteriors, situada sobre un pla voltat de cingles que domina el Montlleó.

Som amablement acollits pels masovers, que després d'una estona vora la llar, ens acompanyen a la boca de l'avenc, situat un 5 minuts al N. del mas. L'entrada és impressionant, de forma semicircular, com mig embut gegant. Per a baixar cal utilitzar una corda amb un tramen buit, i quedes sobre la part superior del con detrític, que s'esten per una sala gegantesca. Escampades sobre el pedregam i entre els blocs hi ha gran quantitat d'ossamentades i restes encara en descomposició, d'animals. Una verdadera col·lecció d'esquelets d'animals domèstics: vaques, mules, porcs, cabres, ovelles, etc. De temps l'avenc ha estat l'albelló on han desaparegut la major part de les despulles del bestiar del contorn. Això, contrari a les més elementals normes de salubritat, és tant corrent que sembla normal. Els cassos poden contar-se per centenars, sense més base que la ignorància dels autors. ¿Qui té la culpa? En un país on sempre s'han preferit les mides punitives a les didàctiques, l'assenyalar uns culpables no és gens difícil.

Fem una baixada prou ràpida, per a fugir de l'ambient pestilent del peu de la vertical d'entrada. Entre uns blocs localitzem uns passos per on profunditzem. L'ambient és humit, amb zones fangoses i blocs relliscosos, pobres de preses, però prompte ens trobem davant dels tolls, motiu de la nostra visita. El primer, petit, és un "gours" format sobre un amuntegament de blocs que formen el sostre de la sala inferior. Contra una de les voreres trobem unes formacions molt rares, blanques i lluentes, en forma de pila de telles irregulars. Un poc més avall trobem les darreres petjades de la gent que ho han visitat abans. Ens havien parlat d'un gran toll, però degut a la seca, el nivell està 2 metres sota el normal. Així que ens trobem dins del gran embassament que abans aturava el pas. El sòl, estalagmític, és blanc, fragilíssim, format sobre argila i en avançar s'esfonsa sota els nostres peus, marcant el nostre

pas per la saleta. Entre els blocs resta aigua. Unes colades amb un laminador al damunt és l'única seguida possible. El company s'arrossega sobre el sòl humit i un "gours" d'aigua gelada, que el deixen tot mullat. Allò s'estretís, sense possibilitat de pas.

Prenem alguna dada del més interessant que presenta la saleta. A un racó es sent la remor d'un dollet intermitent, irregular, molt curiós. Al sostre unes estalactites primes, inclinades totes en la mateixa adreça. En són uns quants conjunts, allunyats els uns dels altres situats a la meitat esquerra de la sala. Prenem la inclinació d'una d'elles, que es de 70 graus, o sia de 30 d'angle amb la plomada. A l'altra meitat de la sala les formacions són més gruixudes, pengen verticals i alguna presenta a l'extrem inferior un trosset lleugerament inclinat. Intentem donar una

explicació però no resulta fàcil. Potser sia degut a una circulació d'aire provinent del laminador, que està encarat cap a les formacions inclinades. També pensem en una possible inclinació del sostre, al cedir l'enorme bloc, però una observació de les altres formacions que les acompanyen ens convenç de que no és així.

La temperatura ambient és de 10 graus, idèntica a la de l'aigua dels tolls. De retorn a la superfície prenem algunes dades sobre desnivells, que ens donen una profunditat total de 50 metres. En la superfície ens trobem amb una temperatura de poc més de 3 graus que, mullats com anem, ens fa retirar-nos ràpidament cap a la masada, buscant la proximitat de l'abellidora llar que havíem deixat unes hores abans.

[*Revista L'Estel del Centre Excursionista de Castelló, II època, núm. 1*]

ELS MALS DE LA INCULTURA

per Vicent Nos (1966)

Fa poc, en un programa de pesca i caça de T.V., vam conèixer el problema que un guarda havia creat al matar dos falcons d'una espècie bastant rara. Aquestes aus estaven anellades per a estudiar-les per l'Institut de Pesca i Caça. Al desaparèixer, van fer momentàniament impossible el seguir llurs costums, ja que els ocells eren migratoris i havien fet estada allí de sempre.

Vosaltres direu quina relació pot tenir açò amb el tema que anem a tractar, però, desgraciadament, exemples com aquests semblants són corrents a les terres que hom comprén dins la "provincia de Castellón" (divisió administrativa vigent). Ara, a títol de mostra, n'espigolarem alguns d'entre la gran muntonada que coneixem.

Pintures rupestres.- Als voltants d'on es

troba el pantà de Benifassà es va descobrir un conjunt de pintures a una paret de la muntanya; examinades per l'enginyer, aquest va parlar del gran valor (arqueològic) que tenien, confonent-ho els treballadors amb valor monetari. Així, no és gens d'estranyar que amb escarpes i martells mamprenqueren la "collita", fent alguna destrossa d'importància. Afortunadament, ara, una valla tanca al que hagués pogut ser una de les millors col·leccions d'art rupestre llevantí peninsular.

Cova de les Meravelles.- El cas següent el trobem a quasi totes les cavitats properes a poblacions i d'accés fàcil, que són trafejades per gent poc formada i que no tenen la mínima idea del que vol dir el mot "espeleologia" ni gens de respecte a l'obra que la natura ha format al pas dels segles. La continuada afluència de "gamberros", guiats per la curiositat, ha desfet el que de meravella pugués tenir l'esmentada cova. Cal destacar, entre els "acaparadors" d'estalactites i estalagmites una